

MEDICINOS ISTORIJA IR RAIDA

Kėdainių ligoninė – viena seniausių rajono ligoninių

Audronė Kasperavičienė

Kėdainių ligoninė

Raktažodžiai: medicinos istorija, seniausios ligoninės, kaimo ligoninės, pirmosios ligoninės.

Santrauka. Straipsnyje pateikiami istoriniais dokumentais pagrįsti duomenys apie ligoninių kūrimąsi Lietuvos kaime. Šis procesas vyko Carinės Rusijos okupacijos laikotarpiu. Sunkių infekcinių ligų, tokių kaip cholera, šiltinė, difterija, besikartojančios epidemijos – tai viena svarbiausių priežasčių, lėmusi kaimo sveikatos priežiūros įstaigų tinklo sukūrimą.

Pirmą kartą buvo įvestas nemokamas kaimo žmonių ambulatorinis ir stacionarinis gydymas. Deja, ne visuose miesteliuose tai padaryta. Kėdainiai labai senas, turintis įdomią ir savitą istoriją, miestas. Šiame straipsnyje apžvelgiama sveikatos priežiūros raida Kėdainiuose Kauno gubernijos laikotarpiu.

Kėdainių ligoninei – 115 metų

Kėdainiai – vienas seniausių Lietuvos miestų. XVI–XVIII amžius – tai miesto klestėjimo laikotarpis, kai prekybina, ūkinė, kultūrinė veikla jis galėjo lygiuotis su didžiausiais Lietuvos miestais. Po 1795 m. valstybės pasidalijimo 300 metų klestėję ir savitumu išsiskyrę Kėdainiai pradėjo nykti. Ligoninių kūrimasis Lietuvoje prasidėjo būtent Carinės Rusijos okupacijos laikotarpiu.

Pirmosios ligoninės Lietuvos kaime

XVIII a. pabaigoje Lietuvoje reformos vyko visose srityse įskaitant ir mediciną. Miestuose špitolės jungėsi ir tapo ligoninėmis, kur dirbo gydytojai, buvo atliekami medicininiai-diagnostiniai tyrimai, sudėtingesnės gydymo procedūros. Provincijoje ligoninių kūrimas vyko kitokiu būdu. Iki baudžios panaikinimo Lietuvos kaime ligoninių beveik nebuvo. Žinomos vos kelios mažos, įsteigtos prie didikų dvarų – tai 1808 m. dvarininko I. Karpio įsteigta ligoninė Joniškėlyje, grafų Tiškevičių – Biržuose, kunigaikščių Oginskių – Rietave. Nedidelė valstybinė ligoninė valstiečiams buvo įsteigta Kupiškėje (1).

Panaikinus baudžios dvarininkų įsteigtų ligoninių beveik neliko. Miesteliuose dirbo tik laisvai samdomi gydytojai, gydę tik turtinguosius. Besikartojančios sunkių infekcinių ligų: choleros, šiltinės, difterijos, raupų epidemijos trukdė Lietuvos žemvaldžiams vykdyti okupacinės caro valdžios užduotį: auginti javus, eksportuoti duoną bei kitus žemės ūkio produktus į

Rusiją. Būtent šios priežastys privertė Rusijos Vyriausybę organizuoti gydymo įstaigų tinklą kaime.

Nemokama medicinos pagalba

1887 m. balandžio 24 d. priimtas carinės valdžios įstatymas dėl gydymo įstaigų kaimo gyventojams steigimo. Jis pirmą kartą Lietuvoje suteikė galimybę kaimo žmonėms gauti nemokamą stacionarinę ir ambulatorinę medicinos pagalbą. Organizuoti šį darbą buvo įpareigotas Kauno gubernijos Gydymo skyrius, kartu su apskričių komisijomis. Kauno gubernijos apskritys buvo padalytos į regionus, kiekviename iš jų numatyta atidaryti po vieną kaimo gydyklą – 10 lovų ligoninę, kur dirbtų vienas gydytojas, taip pat po du priėmimo kambarius su dviem stacionarinėmis lovomis, kur dirbtų aukštesnės kvalifikacijos felčeris. Lėšos kaimo gydymo įstaigų nuomai, įrengimui, išlaikymui bei aprūpinimui medikamentais buvo skiriamos iš gubernijos žemės mokesčių fondo (1). Kaimo gydymo įstaigose numatyta nemokamai gydyti visus kaimiečius neatsižvelgiant į jų socialinę padėtį, amžių, lytį. Beje, žydams ši teisė XIX a. negaliojo (3, 4).

Pirmoji ligoninė – Didžiojoje gatvėje

Remiantis organizacinės komisijos ataskaitos protokolu, 1887 m. lapkritį Kėdainiuose 10 lovų ligoninei steigti pavyko išnuomoti S. Kognovickiui priklausantį namą Didžiojoje g. 12. Sudaryta nuomos sutartis trejiems metams, vėliau pratęsta iki 12 metų. Kasmetinės nuomos mokestis – 300 rublių (2). 1924 m. Kėdainių

nekilnojamojo turto savininkų knygoje rašoma: „Jo (Stanislovo Kognovickio) namas priešais kolegiją, buvo pašto kontora, o vėliau „Dirvos“ kooperatyvas. Išnuomotame name reikėjo įrengti palatas ligoniams gydyti, priėmimo kambarį, vaistinę, operacinę, gydytojo kabinetą, vonią, virtuvę, pirtį. Tam buvo skirta 3714 rublių. Taip pat buvo įsteigta po vieną priėmimo kambarį Grinkiškyje, Surviliškyje ir Krakėse“ (5).

Įvedus kaimo apylinkės gydytojo pareigybę, 1888 m. kovo mėn. į Kėdainių ligoninę kaimo gydytojo pareigoms paskirtas Ivanas Eustachovskis, prieš tai dirbęs Kaune. Kaimo gydytojas darbo dieną turėjo pradėti 7 val. Jo pareiga – teikti medicinos pagalbą gydyklos ligoniams ir priimti naujus. Jis buvo atsakingas ne tik už darbo organizavimą ligoninėje, bet ir už felčerių punktų darbą kaime, jų aprūpinimą (2).

1888 m. Kėdainių mieste dirbo dar trys laisvai praktikuojantys gydytojai, kurie rūpinosi daugiausia turtingųjų sveikata (6).

Pagaliau savo namuose

1897 m. Kėdainių ligoninė iš nuomojamų patalpų perkelta į nuosavą, specialiai ligoninei įrengtą, medinį namą ant Smilgos upelio kranto, šalia Dvaro gatvės. Šį namą paaukojo grafienė Viktorija Totleben savo mirusio vyro generaladjutanto grafo Eduardo Totlebeno atminimui. Grafienė pasirūpino, kad ligoninėje būtų geros higieninės sąlygos, aprūpino ją inventoriumi, chirurginiais ir kitais instrumentais bei prietaisais (7).

Ligoninę sudarė du korpusai, iš kurių vienas buvo skirtas sergantiems infekcinėmis ligomis. Kasmet čia apsilankydavo apie 4 tūkstančiai ambulatorinių ligonių, o stacionare jų buvo gydoma apie 120. Dažniausiai tai buvo chirurginiai ligoniai, nes apylinkės dvaruose tuo metu pradėtos naudoti naujos kuliamosios mašinos, su kuriomis dirbdavo nepatyrę, neapmokyti darbininkai. Ir kaip rašo to laikmečio mokytojas istorikas I. Ptaškinas: „Kuliamosios ne tik gerai kuldavo duoną, bet ir darbininkų rankas bei kojas“. Vien tik per 1897 metus atliktos 1444 smulkios operacijos. Pažymėtina, kad ligoninėje buvo mažas mirštamumas, kuris siekė vos 1 proc., nes dirbo labai geras rūpestingas personalas (8).

Pavadino E. Totlebeno vardu

1900 m. Nevėžio aukštupio kairiajame krante, Stoties gatvėje, priešais Juozapavos palivarką buvo baigta statyti nauja mūrinė Kaimo ligoninė. Ligoninės statybą inicijavo grafienė V. Totleben. Tam laikmečiui moderni, inventoriumi bei instrumentais gerai aprūpinta ligoninė vadinosi Kėdainių E. Totlebeno kaimo ligoninė. Ji turėjo savo elektrinę, nes mieste nebuvo pastovaus

1 nuotr. Šiame S. Kognovickio name 1888 m. buvo įsteigta 10 vietų ligoninė

elektros tiekimo (9).

Iki 1906 m. ligoninei vadovavo Ivanas Eustachovskis. Jį pakeitė Venediktas Šapošnikovas (2). O nuo 1908 iki 1915 metų Kėdainių ligoninės vedėju dirbo Julius Ganusevičius, vokiečių okupacijos laikotarpiu mobilizuotas karo tarnybon. Tuo metu ligoninėje šeiminkavo vokiečių gydytojai. 1918 m. grįžęs į Kėdainius, J. Ganusevičius toliau dirbo ligoninės vedėju, kartu atliko apskrities gydytojo pareigas (9).

Ligoninė iš vokiečių buvo perimta 1918 metų gruodį. Joje jau buvo 40 lovų, veikė vidaus ligų, chirurgijos, akušerijos bei viduriavimų (infekcinių ligų) skyriai. Dirbti buvo sunku. Tuo metu Kėdainiuose siautė šiltinė. Kaimiečių higieninės sąlygos buvo blogos, jie ir neišmanė asmens higienos, labai trūko pirčių. Trūko ir gydytojų, lėšų ligoninei išlaikyti. Augo skolos. Gydytojas J. Ganusevičius nebepajėgė atlikti dviejų pareigų ir atsisakė dirbti apskrities gydytoju. Šių pareigų atsisakius ir J. Jarašiui, apskrities gydytoju paskiriamas Krakėse dirbęs gydytojas epidemiologas A. Sivickis. 1919 m. Kėdainiuose dirbo gydytojai J. Jarašius, J. Ganusevičius ir A. Sivickis; Ariogaloje (tuo metu priklausė Kėdainių apskrčiai) – J. Gudavičius; Krakėse – S. Jatautas (5).

2 nuotr. E. Totlebeno vardu pavadinta kaimo ligoninė (1900)

Skendo skolose

1919 m. Kėdainių apskrities ligoninę perėmus savivaldybės globon, paaiškėjo, kad labai sunki jos materialinė padėtis. Ligoninė turėjo 30 tūkstančių markių skolas, ją slėgė skolos už maistą, vaistus, nesumokėti atlyginimai ligoninės tarnautojams. Kadangi ligoninė toliau funkcionuoti negalėjo, J. Ganusevičius kreipėsi į Sveikatos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, prašydamas materialinės pagalbos, tačiau gavo neigiamą atsakymą su paaiškinimu, jog šį klausimą privalo spręsti vietos savivaldybė. 1919 metų liepą Kėdainių Seimelis, dalyvaujant 15-kos valsčių atstovams, nutarė įvesti visiems Kėdainių apskrities gydytojams pagalvinį mokesťį. „Visus abiejų lyčių nuo 15 metų iki galo amžiaus po 2 rublius. Kožną galvą. Samdytojai – gi už savo samdininkus (darbininkus) tą mokesťį moka patys, o galutiniai beturčiai yra nuo to mokesčio paliuosuojami“. Tačiau pinigams surinkti reikėjo laiko, todėl Kėdainių apskrities komitetas kreipėsi į Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamentą, prašydamas 30 tūkstančių markių paskolos ligoninei išlaikyti. Tokia paskola buvo suteikta laikotarpiui iki 1920-ųjų metų rugsėjo (10).

Ligoninės darbas aktyvėjo

1919 m. ligoninėje buvo gydyta 530 ligonių, mirė 22. Ambulatoriškai gydyta 7816 pacientų, dienos krūvis – 22. Aktyviai ir organizuotai buvo dirbamas profilaktinis darbas siekiant apsisaugoti nuo infekcinių

ligų. Tuo metu ligoninėje dirbo vienas gydytojas, vienas felčeris, dvi gailestingosios seselės, viena akušerė, 9 tarnai, iš viso – 15 žmonių. Kėdainių ligoninė buvo viena didžiausių kaimo ligoninių Lietuvoje (11).

Palaiapsniui didinamos lėšos ligoninei išlaikyti. Lovų skaičius išaugo iki 50. 1920 m. apsilankė 9493 ambulatoriniai pacientai. Daugėja medicinos personalo. 1922 m. ligoninėje jau dirbo penki gydytojai, du dantų gydytojai, o visoje apskrityje – 13 gydytojų (13). Dažniausia mirties priežastis: šiltinė, plaučių tuberkuliozė, influenza. Daug užregistruota niežų, didelis vaikų mirtingumas. Be infekcinių ligų labai aktuali problema – prostitucija, taigi kova su venerinėmis ligomis (tuo metu Kėdainiuose buvo didžiausia prostitucija), 1927 metais užregistruoti 222 atvejai. Antroje vietoje Alytus – 15 atvejų, o kitose trylikoje (iš 22) apskričių neužregistruota nė vieno atvejo (13).

Gerėja materialinė bazė

1925 m. gruodžio 29 d. Kėdainių apskrities gydytojo ligoninės apžiūros protokole skaitome: „Ligoninė susideda iš 2 mūro namų – ligoninės ir gydytojo gyvenamojo namo ir mūro ligoninės, stovinčios atskirai nuo kitų trobesių. Medinio namo-barako užkrečiamoms ligoms, medinio atskiro namo ligoninės felčeriu, tvarto, ledaunių dviejų, medinės skalbyklės ir sandėliais prie jos ir 2 atskirų daržinių. Ligoninė turi savo daržų, sodą ir žemės, bendrai už plotą 4 ha“. Iš Sveikatos departamento patikrinimo protokolo sužinome, jog ligoninėje

atliktas remontas, įrengta skalbykla. Ligoninė turi savo vandentiekį, įrengti specialūs šuliniai atliekoms nukenkinti, atnaujintas medicininis inventorių, įsigyta medicininių instrumentų, gerai aprūpinta laboratorija. Trūksta chirurginių aparatų, rentgeno. Kėdainių apskrities gyd. A. Sivickis gerai įvertino ligoninės vedėjo Jono Augevičiaus ir viso medicinos personalo darbą. 1930 m. atliktas kapitalinis ligoninės remontas už 8976 litus (14).

1931 m. gruodžio 18 d. įrengiamas rentgeno kabinetas ligų diagnostikai bei paviršinei terapijai. Nupirktas rentgeno aparatas už 16 tūkstančių litų. Dar tais pačiais metais atlikta 13 tyrimų, o 1932 m. – 338 (15).

Pradeda veikti dispanseriai

Palaiapsniui ligoninėje daugėja medicinos personalo, mažėja infekcinių ligų, gerėja sanitarinės bei buitinės sąlygos (įrengiami praustuvai su šiltu ir šaltu vandeniu, patalpų apšildymui pastatyti radiatoriai). Be apskrities ligoninės mieste pradeda veikti tuberkuliozės bei trachomos dispanseriai, pieno virtuvėlė, dvi miesto ambulatorijos, vykdoma mokyklų sanitarinė priežiūra (16).

Ligoninės rūmai

1937 m. vietos valdžios rūpesčiu mieste pagal inžinieriaus J. Dačinsko projektą šalia senosios pastatyta 330 tūkstančių litų sąmatinės vertės nauja 75 lovų ligoninė, pavadinta Ligoninės rūmais. Tuo laikotarpiu tai buvo moderniai įrengta, reikalingais įrengimais gerai aprūpinta gydymo įstaiga. 20-ties lovų infekcinių ligų

skyrius paliktas senajame pastate. Naujos ligoninės vyriausioju gydytoju dirbo Juozas Jaržemskas (17).

Apiplėšė ir susprogdino

Kėdainiečiai neilgai džiaugėsi gražia ligonine. 1944 m. vasarą traukdamiesi vokiečiai ją apiplėšė ir susprogdino. Ligoninės personalas išgelbėjo ligonius ir dalį inventoriaus. Įsteigta laikina ligoninė Čiplinavo kaime, buvusiam pastoriaus name. Paprasčiausioje kaimo troboje primityviausiomis sąlygomis medikai gydė ir net operavo ligonius.

Tuo metu ūkio dalyje dirbęs Jonas Rimonis ir šią dieną prisimena, kiek išmonės, išradingumo ir pasiaukojimo reikėjo, visą parą ligoninėje budint vokiečių kareiviams ir turint vienintelę transporto priemonę – arklį, gelbstint ligoninės turtą, o vėliau apsaugant nuo vokiečių ligoninę Čiplinavoje. Daug padėjo ir gydytojos A. Bartkaitės vokiečių kalbos žinios. Ligoninės personalas iš Čiplinavo kaimo su didele nuoskauda ir liūdesiu stebėjo, kaip Ligoninės rūmai, pavirtę didžiuliu dulkių kamuoliu, pakilo į orą. Tik rudenį ligoninė vėl įsikūrė septyniuose, po visą miestą išmėtytuose gydymui nepritaikytuose pastatuose.

Ir vėl viskas iš naujo

Pagrindine vėl tapo buvusi kaimo ligoninė. Išgelbėtas inventorių: rentgeno aparatas, naujagimių lovelės ir suaugusiųjų lovos, kai kurie medicinos instrumentai labai pravertė naujai besikuriančiai ligoninei. Blogos darbo sąlygos, stacionariųjų lovų stygius vertė

3 nuotr. Pagal J. Dačinsko projektą pastatyta nauja ligoninė (1937)

4 nuotr. Susprogdinti ligoninės rūmai (1944)

vietos valdžią ne kartą kreiptis į Lietuvos Ministrų Tarybą prašant lėšų susprogdintai ligoninei atstatyti. Tačiau tik 1965 m. pastatyta nauja 240 lovų ligoninė, kuriai vadovavo vyriausiasis gydytojas Lionginas Šinkūnas. Jo iniciatyvos, aktyvumo dėka sparčiai plėtėsi ligoninės materialinė bazė. 1972 m. pastatytas 90 lovų vaikų ligų, 1980 – stomatologijos, 1986 – 200 lovų terapijos korpusai. Įkurti specializuoti gastroenterologijos, kardiologijos, traumatologijos, akių ligų ir kiti skyriai, išplėsti ir atnaujinti jau buvę, o senojoje ligoninėje veikė plaučių ligų skyrius. Daugiau dirbo gydy-

tojų, įdiegiamos naujos programos, išsiplėtė ištyrimo ir diagnostikos galimybės. Pagerėjo kėdainiečių sveikatos rodikliai.

Ligoninė reformos kelyje

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, keletą metų sveikatos priežiūroje niekas nesikeitė. Vėliau papūtė vos pastebimi, tačiau vis aktyvėjantys iki šiol besitęsiančios reformos vėjai. Šiuo neramiu nuolatinės nežinios laikotarpiu ligoninei vadovauja direktorius Stasys Skauminas. Keitėsi ir Kėdainių ligoninė. Sumažėjo medicinos ir ūkio personalo etatų. Panaikinti specializuoti skyriai: gastroenterologijos, infekcinių, akių, ausų-nosies-gerklės ligų skyriai. Iki reformos ligoninėje buvo 600 stacionarių lovų, sumažėjo iki 286. Ligoninė vėl atskirta nuo poliklinikos.

Ligoninės direktorius S. Skauminas teigia, jog šiandien sunkiausia – reformos neaiškumas. Respublikos reformos vadovų planuose numatyta sumažinti dar apie 30 proc. stacionarių lovų rajoninėse ligoninėse.

Reformos laikotarpiu ligoninėje atnaujinta laboratorijos įranga, prilygstanti miestų laboratorijoms, įsigyta tobulesnė rentgeno aparatūra leidžia dirbti pagal naują technologiją, o tai pagerino ligų diagnostiką. Įkurta mikrobiologinė laboratorija, įsteigtas ankstyvos korek-

5 nuotr. Kėdainių ligoninė šiandien

cijos ir reabilitacijos skyrius, atlikta priėmimo kambaryo rekonstrukcija. Ligoninės patalpose įsteigtas slaugos ir palaikomojo gydymo skyrius. Nuomojamose patalpose veikia hemodializės skyrius. Nuolat tobuli-

nama sveikatos priežiūra rajone. Nors ligoninės klesėjimo laikai jau praeityje, tikiu, kad Kėdainių ligoninė prisitaikys prie laikmečio reikalavimų ir išliks tarp geriausių rajono ligoninių.

Kėdainiai Hospital – one of the oldest hospitals in the region

Audronė Kasperavičienė
Kėdainiai Hospital, Lithuania

Key words: history of medicine, the oldest hospitals, rural hospitals, the first hospitals.

Summary. The review presents the facts of the origination of hospitals in Lithuanian villages based on historical documents. This process took place within the occupation period of czarist Russia. The recurrence of epidemics of grave infections diseases, such as cholera, typhus and diphtheria was one of the most important reasons leading to the establishment of network of rural health care institutions. Free outpatient and inpatient treatment of rural population was introduced for the first time, however this was accomplished not in all small towns. Kėdainiai is a very old town with interesting and unique history. The article reviews development of health care in Kėdainiai within the period of Kaunas Province.

Correspondence to A. Kasperavičienė, Kėdainiai Hospital, Budrio 5, 5030 Kėdainiai, Lithuania
E-mail: kasper54@mail.to

Literatūra

1. Bagdonavičius A. Medicinos pagalba XV–XIX a. pradžioje Lietuvos miestuose ir miesteliuose. (Medical aid in cities and towns of Lithuania in the beginning of the XV–XIX century.) Vilnius; 2000.
2. Kauno apskrities archyvas. (Kaunas District Archive.) F.1474. Ap.1. B.1364.
3. Levin D. Trumpa žydų istorija Lietuvoje. (Concise history of Jews in Lithuania.) Vilnius; 2000.
4. Kagan B. Žydų miestai, miesteliai ir gyvenvietės Lietuvoje (istorinė-biografinė apybraiža). (Cities, towns, and settlements of Jews in Lithuania (historical-biographical outline.)) New York; 1991.
5. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.166.
6. Pamiatnaja knizhka Kovenskoj Gubernii na 1889 god. (Memory book of Kaunas Province for 1889.) Kovno; 1888.
7. Ptaškin M. Mestečko Keidani. (Kėdainiai town.) Kaunas; 1899.
8. Šinkūnas P. Kėdainių miesto istorija. (History of Kėdainiai town.) Kaunas; 1928.
9. Biržys A. Lietuvos miestai ir miesteliai. (Cities and towns of Lithuania.) Kėdainiai; 1934.
10. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.82.
11. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.90.
12. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.207.
13. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.166.
14. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.818.
15. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.1191. D.1.
16. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. (Lithuanian Central State Archive.) F.380. Ap.1. B.1307.
17. Tarybų Lietuvos enciklopedija. (Encyclopedia of Soviet Lithuania.) Vilnius; 1986. vol. 2. p. 281.
18. Pamiatnaja knizhka Kovenskoj Gubernii na 1897 god. (Memory book of Kaunas Province for 1897.) Kovno; 1986.

Straipsnis gautas 2003 03 26, priimtas 2003 06 30
Received 26 March 2003, accepted 30 June 2003